

Tento generál mal by poznať plán všetkých pre Slovákov v budúcnosti prístupných a so slovenskou rečou dosiahnuteľných úradov a hodností, na druhej strane mal by nájsť uspokojivé riešenie pre všeobecné záujmy odsunuté odškodnením urbariálnych vzťahov, aby sa získala pre národné záujmy ľudu aristokracia, v hornom Uhorsku poškodená a len lacným odškodnením za stratenú urbarialitu a jej výnosné používanie zachránená od zúfalstva a pobúrenia, a tak vytvoril zo všetkých zložiek Slovákov jeden organický celok.¹⁷

Ak sa mu to podarí, potom pri zavedení obecnej správy na Slovensku nebude musieť bojovať so žiadnymi nepriateľskými zložkami. No ak predsa napriek všetkým predpokladom slovenská aristokracia, spoznajúc svoje vlastné záujmy a prirodzené poslanie, chcela by byť radšej nástrojom panovačných Maďarov, než sa prispôbiť v národnostných otázkach slovenskému bratskému národu a ak naďalej chcela by zotrvať vo svojom nepriateľskom postoji k nemu, tak bude načase, aby generál, poverený uskutočnením zrovnoprávnenia Slovanov a hlavný komisár v pacifikovanom Slovensku by ihneď zakročili a zavedením obecnej správy, s vylúčením nepriateľskej aristokracie, poveril by len uznaných priateľov Slovanov a monarchie.

O zavedení obecnej správy v mestách v zmysle vyššieho príkazu budem mať na budúce časť vysloviť svoju mienku, dovedy nech Vaša Excelencia milostive príjme tento môj predbežný názor. Som v hĺbokej úcte oddaný.

18

Memorandum Fr. Hanricha, dôverníka viedenskej vlády za Slovákov, o usporiadaní Slovenska ako od Uhorska oddeleného územia podané ministrovi vnútra grófovi Stadionovi.

Uverejňujeme v slovenskom preklade podľa nemeckého textu, ktorý naposledy uverejnil D. Rapant, c. d. III-3, str. 223—238.

Fr. Hanrich bol, podobne ako J. Kollár a mnohí iní slovenskí vlastenci, dôverníkom viedenskej vlády, ktorá roku 1848—1849 chcela riešiť zložitú národnostnú problematiku pri súčasnom prebudovaní Rakúskej ríše. Hanrich ako právnik vypracoval veľmi obsírnny elaborát, v ktorom navrhol a podrobne rozviedol nutné opatrenia v oblasti cirkevnej, školskej, administratívnej obcí, municpálnej, súdnej, verejnej, politickej, správnej a snemovej, dotýkajúcej sa aj potreby vydávania slovenských politických novín. Pritom ukázal sa byť Hanrich veľmi vhodným a poddajným nástrojom rakúskej kontrarevolúcie, odsudzujúcim bez obalu revolučné úsilie revolučnej uhorskej vlády.

Vaša Excellencia!

Keďže som bol poctený vysokým poverením, aby som navrhol vhodné opatrenia, ako by sa slovenská národnosť v hornom Uhorsku vymanila z ťažkého útlaku maďar-

¹⁷ Totiž národ v novodobom slova zmysle.

skej nadvlády (pri čom ja rozumiem veci tak, že ide o Slovákov a Rusínov v severovýchodnom Uhorsku), zrovnoprávnila a umožnil sa jej slobodný životný vývoj, mám česť predniesť o tom svoje náhľady takto:

Bolo by zbytočné to rozoberať, ako slovenský národ v Uhorsku za posledných troch storočí vždy osvedčoval nezviklanú vernosť a nábožnú pietu k svojmu zákonitému kráľovi a panovníckemu rodu; nakoľko bolo možné, zachoval ju aj v opovrženiahodnej revolúcii, ktorá verných uhorských obyvateľov ešte i nateraz vraždí (nakoľko to terorizmus zločinnej odbojnej stránky pripúšťa); lebo to je asi Vašej Excellencii iste známe a história to dostatočne dokazuje.

Verná slovanská národnosť prechováva teda pevnú nádej, že najmä ona bude účastná na zvláštnej otcovskej milosti jeho c. k. Veličenstva a blahosklonnej vôle vysokej ríšskej vlády v tejto vývojovej perióde, v ktorej národnosti sa znova usporadujú.

So zreteľom na zemepisnú polohu Uhorska, rozličné národnosti, reči, nárečia, náboženstvá, mravy a zvyky jeho obyvateľstva, ako aj so zreteľom na okolité susedné krajiny a národy, naši otcovia od začiatkov kráľovstva chápali obozretne, že vyhľadať a udržovať spoločný dorozumievací prostriedok bolo by vždy životnou a existenčnou potrebou; našli ho v latinskej reči, ktorú po osemdesiat rokov pečlivo chránili a ktorej každý a s rovnakou námahou sa musel naučiť, keďže nepatrila žiadnej národnosti.

To bol teda spoločný dorozumievací prostriedok, ktorý s úspechom odstraňoval medzinárodnú žiarlivosť, vzájomné potlačovanie a poskytovanie prednosti niektorej národnosti, ktorá ináč by bola nevyhnutná, a tak umožnil, že i pri tak rôznorodých živloch (aké mimo Uhorska nikde na svete nie sú) tak mnohé národnosti mohli žiť vedľa seba, ba i pomiešane v bratskej svornosti, zachovávať si a slobodne rozvíjať svoje národnosti, jazyky, náboženstvá, nárečia, rečové zvláštnosti a mravy. To bola zásada rovnoprávnosti národov, ktorá v Uhorsku platila po osemdesiat rokov. Jej vďačí Uhorsko za svoju štátnu a ústavnú existenciu po stáročia a v mnohom ohľade za svoju slávnu historickú minulosť.

Ale keď koncom predošlého a na začiatku druhého štvrtstoročia terajšieho storočia politické figliarstvá rozohnili nezrelé hlavy mnohých uhorských publicistov, miesto aby latinskú reč s tradiciálnou úctou vďačne zachovali, odstránili ju a bez zreteľa na ostatné národnosti uviedli maďarskú reč do všetkých odborov verejného a občianskeho života, a to tak urážlivo a násilne oproti iným národnostiam, že v histórii nenájst pre to obdoby. Boli natoľko krátkozrakí, že sa nazdávali, že nadvláda maďarskej reči, tak nešetrne vynútená, zostane natrvalo a bude mať predpokladanú budúcnosť.

Ale títo uhorskí demagógovia neuspokojili sa s útlakom iných národností; lebo keď uhorská opozícia za dlhé roky v neprestajných bojoch otriasla v municipálnych a snemových zhromaždeniach vrodennú vernosť a úctu k panovníkovi, podryla náboženstvo, mravnosť, úctu k zákonu a poriadku, oddala sa napokon celkom rezignovane najprostému vedeniu niekoľkých zlovoľných proletárov a samovražedných veľmožov. zaslepených bezočivosťou a pomstychtivosťou, a to s horlivosťou hodnou lepšej veci. Nuž kam dovedli úbohú otčinu títo vyvrheli, sprisahaní proti zákonitému poriadku a usilujúci o prevrat na tróne, ako ju zaviedli do zasľúbenej zeme, o tom hovoria prúdy preliatej občianskej krvi a prítomný k nebesiam volajúci stav Uhorska.

A práve keď povstalecká stránka všetku moc v tejto krásnej krajine strhla na seba, neslýchane tvrdo terorizovala všetky národnosti alebo verné milovanému panovníkovi alebo nemaďarské, keď juhoslovanské národy vohnala do vzbury a otvorenej svojpomoci, sesterskú zem Chorvátsko, spupne urazené v národnom cíte, vydráždilo

k ohromnému napätiu síl na vlastnú ochranu a zachovanie trónu, keď sa nazdávala, že slovenský národ v hornom Uhorsku prepadol už zúfanim v politickom živote, vtedy pozdvihol všemohúci správca svetových dejín ochrannú ruku na záchranu trónu a zákonného poriadku.

A keď víťazná cisárska armáda na Litave¹ premohla povstalecké oddiely a vztýčila cisárske zástavy na peštianskom cimburí,² tu skrsol i v srdciach verného slovenského národa slabý papršlek nádeje lepšej budúcnosti. A aká neopísateľná obšťastňujúca radosť prikvačila na všetkých Slovanov, keď najdobrotivejší zo všetkých vládcov, Titus Rakúska,³ uskutočnil ich ďaleké nádeje, keď Jeho Veličenstvo v oktrojovanej ústave udelenej veľkomyselne všetkým národom rakúskym (ktorá prekonala všetky očakávaná rozumných ústavných slobôd) milostivo potvrdil svätý princíp rovného práva všetkých národností. V tejto vysokej svätej zásade i vďačný slovenský národ (ako ostatné verné národy) v hornom Uhorsku vidí najpevnejšiu oporu trónu, panovníckeho rodu, ústavného celistvého Rakúska a prekvitania spoločnej vlasti. Tento princíp učiní Rakúsko šťastlivým a veľkým vnútri, silným navonok.

Keďže však v IX. oddiele § 71 oktrojovanej ústavy vyslovuje sa jasne: „ústava kráľovstva Uhorského zostane s tým obmedzením zachovaná, že nebudú platiť nariadenia, ktoré odporujú tejto ríšskej ústave, a že bude zaručená vhodnými ustanovizňami rovnoprávnosť všetkých národností a obvyklých rečí vo všetkých odboroch verejného života. Podrobnejšie tieto pomery upraví osobitný štatút.“

Tým všeobecne stratili platnosť všetky ustanovenia doteraz platných uhorských zákonov, ktoré znemožňovali rovnoprávnosť všetkých národov a najmä slovenskej národnosti a reči v hornom Uhorsku.

Opierając sa o to, pokladám si za česť na uspokojenie slovenskej národnosti najponíženejšie navrhnúť: aby osobitným štatútom alebo patentom, ktorý by čo najskôr vydal Jeho Veličenstvo cisár, boli zrušené a za neplatné vyhlásené všetky zákonité ustanovenia vynesené od r. 1790 na zdôvodnenie jazykovej a národnej nadvlády maďarskej, a to zák. články 16.—1790, 7.—1792, 4.—1805, 8.—1820, 3.—1836, 6.—1840 a 2.—1844;⁴ a aby na miesto všetkého toho slovanská reč⁵ a národnosť dostala ihneď svoje prirodzené právo a bola celkom zrovnoprávnená vo všetkých odboroch verejného a občianskeho života s maďarčinou.

Pre podrobnejšie praktické uplatnenie zásady národnej rovnoprávnosti navrhujem toto:

I. oddiel — vo veciach cirkevných

V 6. zák. článku § 7—8 z roku 1840 sa nariaďovalo, aby i v tých miestach, kde sa nekáže po maďarsky, viedli sa matriky po uplynutí troch rokov v maďarskej reči. A že za farárov, kaplánov a ich pomocníkov môžu byť vymenovaní vo všetkých nábožen-
ských spoločnostiach iba osoby známe maďarskej reči.

¹ T. j. pri Schwechate, kde Maďari ustúpili a tým zavinili porážku viedenskej buržoáznej revolúcie, ktorá mohla po zásahu maďarských vojsk prebiehať úplne inak.

^{1a} V originále sa používa termín slawisch, Slave vo význame slovenský, Slovák.

² T. j. na budínskom hrade.

³ Má na mysli Františka Jozefa I.

⁴ Tzv. maďarizačné zákony.

⁵ Hanrich má pritom na mysli slovenskú a ukrajinskú reč.

Návrh:

a) Aby v slovenských a rusínských obciach a mestách pri vymenovaní farárov, kazateľov, kaplánov a ich pomocníkov nebola podmienkou znalosť maďarskej reči.

b) V mestách a dedinách, kde sa káže v slovenskej reči, povedú duchovní správcovia všetkých náboženských vyznaní odteraz i matriky, t. j. zápisy o krstoch, sobášoch, pohreboch v slovanskom jazyku.

c) V superintendenčných a dištriktuálnych konventoch evanjelických Slovákov budú rokovania a protokoly slovenské.

II. oddiel — v školských veciach

Zák. článkom 16 z r. 1790/91 bol zavedený do všetkých gymnázií, akadémií a na univerzite profesor maďarskej reči.

Zák. článkom 7 § 1 z r. 1792 a zák. článkom 5 § 5 z r. 1805 bola maďarská reč vyhlásená za povinný predmet.

Konečne zák. článkom 2 § 9 z r. 1844 bolo nariadené, aby vyučovacou rečou verejného vyučovania vo všetkých uhorských školách bola maďarčina.

Návrh

a) Vo všetkých elementárnych, triviálnych, hlavných, dievčenských a gymnaziálnych školách a v učiteľských ústavoch bez zreteľa na náboženské vyznanie, ktoré sú v čisto slovenských alebo v prevažne slovenských mestách a obciach, zavádza sa ako vyučovacia reč i v náboženstve i v ostatných predmetoch slovanský jazyk.

b) V gymnáziách však vyučuje sa latinskej, slovanskej a nemeckej reči ako riadnemu predmetu.

c) Na gymnáziách a lýceách budú sa dejepis a náboženstvo prednášať rovnako v slovanskej reči, filozofické, matematicko-fyzikálne predmety môžu profesori dočasne, so zreteľom na želania poslucháčov, prednášať latinsky alebo nemecky.

d) V gymnáziách a lýceách, ktoré sú v mestách s miešaným obyvateľstvom, má byť vyučovacia reč zvolená podľa väčšiny poslucháčov.

e) na peštianskej univerzite na všetkých troch fakultách (dočasne, kým nebude postarané o slovanské diela a profesorov) majú sa prednášať všetky predmety v maďarskej a nemeckej reči, poťažne so zreteľom na schopnosti profesorov a na želania poslucháčov latinsky. Na univerzite bude i profesor slovanskej reči.

f) Čisto alebo zväčša slovanské stolice a mestá, ktoré podľa ustanovenia zák. článku 44 z r. 1844 vyrúbený príspevok na peštianske divadlo⁶ azda doteraz celkom nesplatili, nemajú byť k plateniu donucované. Naopak zo sumy 450.000 zl., vyrúbenej podľa spomenutého článku pre maďarské divadlo, má sa presne vypočítaný diel, pripadajúci na 19 dole spomenutých slovanských stolíc, miest a enkláv a nimi zaplatený, vylúčiť z divadelného fondu a spravovať vládnu pokladnicou i s úrokami tak dlho, kým sa ho nepoužije na zriadenie slovanského národného divadla.

g) Ak sa uskutoční v Uhorsku založená vojenská akadémia Ludoviceum,⁷ keďže

⁶ Boli to povinné príspevky jednotlivých stolíc na úhradu stavby Národného divadla v Pešti.

⁷ Vojenské učilište na výchovu honvédskejších dôstojníkov, zriadené pôvodne na základe uznesenia uhorského snemu z roku 1808. Meno dostalo po manželke kráľa Františka I.

vyučovacia reč bude na nej akiste nemecká, majú sa do nej prijímať i slovenskí mladíci podľa číselného pomeru národností.

h) V peštianskom Národnom múzeu (keďže zbierky patria všetkým národnostiam) majú byť kustódmi i ľudia znalí slovenskej reči a slovenskému návštevníkovi majú sa podávať náležité vysvetlenia ochotne v slovenskom jazyku.

i) Povinnosť podľa zák. článku 6 § 11 z r. 1840 posielat' po výtlačku všetkých v Uhorsku vychádzajúcich literárnych diel Uhorskej akadémii, má, čo sa týka slovenskej literatúry, na tak dlho prestať, kým nebude založená slovenská akadémia, ktorá by túto služobnosť mohla prijímať na základe reciprocity.

III. Oddiel — obecné veci

Keďže spomenutými zákonmi bola maďarská reč vyhlásená za jedine platnú diplomatickú a úradnú reč, horliví stoliční úradníci zaviedli ju — tak ako do všetkých verejných vecí — i do mnohých obcí slovenských, obciam nanútili maďarských notárov, udeľovali v nej všetky rozkazy, predvolania, obežníky, rozsudky a rozhodnutia, ba ani slovenskú prosbu a ponosu neprijímali.

Návrh

a) V každej čisto alebo čiastočne slovenskej obci notár, richtár a prisažní a všetci úradníci musia vedieť úplne slovenský miestny jazyk.

b) Obecné zápisnice, účty, daňové zoznamy a poistenky, snemové súpisy a popisy ľudu, sirotčie majetky, pojednávania a účty, slovom všetky úradné veci budú v čisto-slovenských obciach slovenské, v miešaných v obidvoch rečiach vedené.

c) Rokovania v čisto alebo zväčša slovenských obciach budú v slovenskej reči.

d) Každému Slovákovu sa priznáva právo, aby s ním jeho farár, richtár a akýkoľvek predstavený v jeho materinskej reči hovoril a v tejto reči vydával všetky rozkazy, nariadenia, predvolania, rozsudky, vyhlášky, vysvedčenia a poistenky jeho sa týkajúce.

e) Každý slovenskej obci prislúcha požadovať, aby všetko dopisovanie s ňou, nech ide o oznamy alebo žiadosti inej obce, spoločenstva, vrchnosti, úradu a úradne osoby, ktoré jej nie sú nadriadené a súkromne osoby, ktoréhokoľvek stavu, bolo slovenské; a na túto korešpondenciu, i keby bola osnovaná v cudzej reči, neprichodí im odpovedať ináč, ako po slovensky, ak nejde o vzájomné ústupky.

f) To platí modificatis modificandis⁸ aj o mestách a mestečkách celkom slovenských a miešaných.

IV. oddiel — municipálne veci

Zák. článkom 4 § 2 a 3 z r. 1805, zák. článkom 6 § 2, 4 a 9 z r. 1840 bolo nariadené, aby všetky právomocnosti svoje zprávy a rozklady na dicastéria⁹ a Jeho Veličenstvu predkladali len v reči maďarskej.

Cirkevné vrchnosti so svetskými právomocnosťami a tieto vo vzájomnom styku v celej zemi majú si dopisovať len v maďarskej reči.

A vôbec do všetkých stolíc, i slovenských, bola maďarčina zavedená, na ten spôsob, že všetky generálne i čiastočné zhromaždenia, poslanecké funkcie, slovom všetky muni-

⁸ Rozumej po istých úpravách a zmenách.

⁹ Vysoké vládne úrady.

cipálne veci boli vedené len po maďarsky; všetky pozvania, rozkazy, obežníky a úradné písma obciam i jednotlivcom boli maďarské, ba slovenské prosby a ponosy ani len neprijímali.

Návrh

Slovenský národ v Uhorsku so zreteľom na národné pomery krajov a stolíc, ktoré Slováci obývajú, možno rozdeliť do troch tried.¹⁰

Predovšetkým ide o tých, ktorí bývajú v 8 čisto slovenských stoliciach, totiž v Nitrianskej, Trenčianskej, v Turci, Orave, Liptove, vo Zvolenskej, na Spiši (kde však treba mať zreteľ na Nemcov) a v Šariši — po druhé treba rozlišovať tých, ktorí bývajú v miešaných stoliciach, ale majú v nich väčšinu, ako v Bratislavskej, Tekovskej, v Hontě, v Tekove, Novohrade, v Gemeri, v Turňanskej, Abovskej, v Zemplíne, v Brežskej, Užhorodskej a Užockej stolici, po tretie ide o Slovákov rozptýlených v ostatných uhorských stoliciach, kde tvoria sami celé dediny alebo žijú miešane s inými národnosťami v značnom počte.

Teraz, keďže stoličné shromaždenia marcovými zákonmi boli zrušené a v svojej anarchickej autonómii, ako nezlučiteľné so zodpovedným ministerstvom sotva budú obnovené; keďže výbory, dosadené ako ich náhrada, pre nastavší stav oblieženia sú odstránené a politickú jurisdikciu stolíc úradujúci kráľovskí komisári vykonávajú iba exekutívne, nech sa sua via¹¹ nariadi:

a) Aby v 8 čistoslovenských stoliciach I. triedy všetci stoliční úradníci vo všetkých svojich úradných výkonoch úradovali v slovenskej reči, všetky protokoly, popisy, dopisovania, účty ako i všetky zprávy a rozklady na krajinské odvolacie miesta boli slovenské; len zprávy a výklady cisárskym vojenským vrchnosťami a vysokej ríšskej vláde majú byť v nemeckej reči.

b) Najmä akékoľvek predvolania, rozkazy, nariadenia, rozhodnutia, obežníky, ohlasy, poistenky a vysvedčenia slovenským mestám a dedinám alebo jednotlivcom všetci stoliční úradníci budú vydávať len v slovenskej reči, a tak slovenskú reč ako verejnú uviesť do praxe.

c) Čo sa týka úradného dopisovania s inými právomocnosťami, súdmi, korporáciami a spoločnosťami, majú stoliční úradníci zachovávať predpisy uvedené v III. odseku pod e.

d) V 11 stoliciach II. triedy, v ktorých slovenské obyvateľstvo je vo väčšine, majú sa zachovávať všetky predpisy, uvedené hore pod a, b a c.

e) Neslovenské osady, ktoré ležia v 11 národne miešaných stoliciach, majú sa alebo vytvoriť a privteliť k maďarským susedným stoliciam, kde účelné zaokrúhlenie možno uskutočniť, alebo majú sa ponechať a zriadiť pre ne osobitný slúžnovský okres, dať im slúžneho, prísazných, berných úradníkov znalých ich reči a vôbec zachovávať reciproce ich národnosť a reč, ktorí úradníci maďarského okresu (processus, szolgabírói járás) v pomere k ostatným stoličným úradníkom a svojim predstaveným musia sa však spravovať spôsobom hore predpísaným.

f) Obce celkom alebo zväčša slovenské, ktoré ležia na okraji maďarskej stolice, hraničia so slovenskými stolicami alebo so slovenskými obcami inej maďarskej stolice, majú sa spojiť v okres, poťažne vytvoriť a ich slovenská národnosť a reč rovnako zaistiť, ako je uvedené hore pod e.

¹⁰ Hanrich má na mysli plenárne a výborové zhromaždenia stolíc.

¹¹ Svojou cestou.

g) Slovenské dediny, ktoré tvoria v maďarských stoliciach enklávu hromadne alebo jednotlivé a rečový národný ostrov medzi maďarským elementom, ktoré však, roztrúsené v celej krajine, tvoria obyvateľstvo, hodné všetkej pozornosti, nech dostanú, tak ako sa navrhuje hore pod bodom *a* pre maďarské dediny, bezprostredného okružného úradníka slovenského, a tak usilovať sa chrániť, zachovať a zaistiť vo veciach cirkevných, školských, obecných a municipálnych svoju trvalo ohrozenú národnosť a reč; mám česť ponížené prosiť, aby vysoká vláda venovala tejto veci osobitnú pozornosť.

V. oddiel — súdne veci

Zák. článkami 4 § 3 z r. 1805, 8 § 2 a 3 z r. 1830, 3 § 2 až 3 z r. 1836, 6 § 6 z r. 1840 a 2 § 6 z r. 1844 bola zavedená maďarčina ako jediná platná reč kráľovskej kúrie vzhľadom k procesom pojednávaným v oblasti krajinských hraníc, ako aj pre všetky v tejto oblasti krajinských hraníc jestvujúce civilné, trestné, urbariálne a konzistoriálne sudy,¹² pre sudcov a súdne stolice, čo bolo aj uvádzané do praxe. Zák. článok 15. z r. 1840 zaviedol maďarské zmenkové právo a zmenkové súdne pojednávanie.

Návrh

Keďže 11. zák. článkom 1848 doterajšie panské súdnictvo¹³ a prisluhovanie spravodlivosti v občianskych, urbariálnych a trestných veciach bolo zrušené a prenesené na stoličné sédie a tieto nové poriadky vlastne platia i v terajšom stave obleženia a návrat k úbohému panskému súdnictvu nie je žiadaný a sotva by sa mohol uskutočniť v nových pomeroch, prichodí urobiť opatrenia:

a) Aby v oblasti slovenského národa všetko prisluhovanie spravodlivosti bolo v slovenskej reči.

b) Advokátom nech je však slobodno dovoľávať sa dočasne i po latinsky alebo v národnostne miešaných mestách i v nemeckej reči.

c) Richtári, magistráty v mestách a mestečkách nech sú povinní po slovensky rokovať, protokoly písať, vynášať a stránkam oznamovať rozsudky.

d) U stolíc, vicežupani, slúžni vo svojich súdnych pojednaniach, ako i stoličné sédie budú slovensky rokovať, vynášať rozsudky, publikovať ich, protokoly písať, čo platí aj o exekučnom postúpaní.

e) V spomenutých 11 miešaných, ale zväčša slovenských stoliciach zostaví sa pre maďarskú národnú menšinu osobitná národná filiálna sédria.

f) To isté sa zavedie pre slovenské enklávy v maďarských stoliciach.

g) Konzistoriá slovenských biskupstiev a dve dištriktuálne tabule, trnavská a prešovská,¹⁴ budú sa tiež radíť slovensky.

h) Kráľovská kúria, totiž kráľovská septemvirálna tabuľa, budú v slovenských odvolacích procesoch rokovať a rozsudky vynášať po slovensky. Za tým účelom bude tam dosadená osobitná sekcia.

¹² Urbariálne sudy mali byť zriadené na vybavovanie sporov, vzniknutých z uskutočňovania urbariálnych zákonov, konzistoriálne sudy boli pri biskupstvách a superintendenciách na riešenie sporov cirkevného rázu a podľa cirkevných zákonov.

¹³ Panské súdnictvo sa vykonávalo pri tzv. panských stoliciach, zložených zo zástupcov panstva a stolice.

¹⁴ Išlo o súdne tabule ako druhé inštancie, zriadené po roku 1723.

i) V tabulárnych procesoch má byť dočasne (kým nebude rozhodnutá otázka aviticity¹⁵ a dosiahnutá coordinatio fororum)¹⁶ advokátom dovolené, aby sa i latinsky dovolávali.

k) Pri revízií procesov, apelovaných slovenskými mestami, pri tavernikálnej a Personálnej stolici¹⁷ použijú Slovákov ako sudcov.

l) So zreteľom na to, že obchodnícke vrstvy v celej krajine, ale najmä v oblasti slovenského národa vedú svoje obchody v nemeckej reči, ako aj so zreteľom na stále spojenie, denné styky a blízke pomery, v ktorých sú títo kupci a obchodníci s ostatným obchodným svetom rakúskych zemí a zahraničia, pretože teda zvláštne maďarské zmenkové právo a maďarské pojednávania v zmenkových súdoch hatia obchodný styk s týmito zemami a účinkujú naň rušivo, pokladám v záujme slovenskej národnosti za účelné navrhnúť, aby po vypočutí ostatných národností v celej krajine, ale istotne v oblasti slovenskej národnosti, totiž pri prešovskom a bratislavskom zmenkovom súde, bolo zavedené čo najskôr zmenkové súdobné pojednávanie nemecké.

To stalo by sa dvojakým spôsobom, totiž alebo podržať a do nemčiny preložiť zvláštne zmenkové právo, zavedené roku 1840, a zaviesť súdobné pojednávanie na ňom založené, alebo zaviesť rakúske zmenečné právo a pojednávanie, jestvujúce v celej ríši. Slovenská národnosť so zreteľom na spomenuté dôležité pomery k ostatným zemiám rakúskym a k zahraničiu a vôbec na užší zväzok s ostatnou ríšou, v ktorom bude teraz podľa oktrojovanej ústavy, gravitovala by na každý spôsob k druhej možnosti. Opierajúc sa o to, mám tiež toto riešenie navrhnúť.

m) Jednotlivci narodení alebo bývajúci v slovenskej oblasti pri advokátskej skúške nebudú povinní vedieť po maďarsky.

VI. oddiel — veci verejné, politické a správne

Zák. článkom 7 z r. 1792, 4 § 4 z r. 1805, 8 § 1 a 4 z r. 1830, 6 § 3, 5, 6 z r. 1840 a 2 § 4, 5 a 7 z r. 1844 bolo nariadené, že dvorská kancelária, miestodržiteľstvo a uhorská dvorská komora jak v svojich podaniach Jeho Veličenstvu, tak v svojich vyneseniach, vybaveniach, rozhodnutiach, dekrétach, mandátoch, obežníkoch a dopisovaní majú užívať iba maďarskej reči, tevernikálne a personálne výnosy a mandáty, všetky funkcie subalterných politických a duchovných vrchností, ba docela i účty verejných pokladníc majú byť iba v tejto reči.

Návrhy

a) Všetky veci, ktoré sa týkajú slovenskej národnosti ako celku alebo jednotlivcov, má politický vládny úrad,¹⁸ zriadený v Pešti, a provizórny kasačný dvôr,¹⁹ ktorý sa organizuje, vybavovať v slovenskej reči a Slovákom vydávať vynesenia, nariadenia, obežníky a mandáty slovenské.

¹⁵ Starootcovské právo šľachtické.

¹⁶ Úprava kompetencie súdnych inšancií.

¹⁷ Apelačným súdom slobodných kráľovských miest v Uhorsku bola tzv. tavernikálna stolica a tavernik mohol týmto mestám posielat aj súdne príkazy. Pri personálnej stolici išlo o súdnu ustanovizeň vyhradenú priamo kráľovi, ktorého zastupoval tzv. personalis.

¹⁸ O aký úrad malo ísť v predstavách Hanrichových, nevedno. Azda o niečo podobné, ako hola kráľovská miestodržiteľská rada.

¹⁹ Najvyšší súdny dvor s právomocou rušiť rozsudky a nariaďovať nové súdne pokračovanie.

b) Myslím, že želania slovenskej národnosti smerujú tak, aby i vysoké ríšske ministerstvo prijímalo slovenské žiadosti, petície a rozklady dané na uváženie a v nej dávalo výmery.

c) Budínska provizórna komora,²⁰ (u ktorej so zreteľom na jej úzky pomer k ríšskemu ministerstvu financií menšina mala byť hlavným orgánom) má prijímať, v slovenčine pojednávať a dávať výmery i na slovenské žiadosti, zprávy a rozklady.

d) Účty všetkých verejných pokladníc so zreteľom na to, že sa tu zúčastňujú všetky národnosti, ktoré teda chcú ich porozumieť a uvážiť, a vzhľadom na úzky zväzok, v ktorom bude krajina s ostatnou ríšou, majú byť teraz vedené v nemeckej reči.

e) Pri tejto príležitosti pokladám si za povinnosť obrátiť vysokú pozornosť Vašej Excellencie na okolnosť, ktorá zasahuje do života slovenského národa. Je známe v krajine, že slovenská národnosť a reč od zavedenia maďarskej nadvlády, slovenským zemanstvom a strednou vrstvou, ktorá ho napodobňuje, je opustená a zapieraná, teda bez literárnych a politických vodcov na najspodnejšie vrstvy obmedzená, pozbavená politického života, bola odsúdená iba znášať ťarchy meštiackej spoločnosti, bez toho, žeby požívala v zodpovedajúcej miere výhody; tak sa stalo, že slovenská národnosť zaznávannej, akoby nejestvujúca, utlačovaná, a zároveň politicky pochovaná, ležala tu, nie súc si povedomá ani vlastného života a pokladaná vo všetkých politických pohyboch, najmä v ostatnom čase za nič a iba za nástroj ju používali. Ju, ktorá predca so zreteľom na jej neviklanú vernosť ku kráľovi a dynastii, jej zdravý rozum, mravnosť a nábožnosť, poslušnosť k zákonom a poriadnosť, jej bezpríkladnú úctu pred všetkým, čo súviselo s kráľovskou vôľou, jej pracovitosť, osvedčené nadanie v umení, vede a priemysle (čom podala vynikajúce dôkazy v období latinskej reči, keď do verejných úradov dodávala zväčša najlepších úradníkov a zamestnancov Uhorska) teda podľa práva a spravodlivosti na môj veru bola a je hodná lepšieho osudu.

Všetky tieto zlé veci pramenia zväčša odtiaľ, že šľachta svoje prednostné práva pri muniáciách a v zákonodarstve mohla vykonávať len v maďarskej a nie v slovenskej reči a keďže jak zeman, tak i nezeman, ktorý sa usilovnosťou a potne vyšvihol zo sedliackeho stavu, mohol iba týmito úradmi, miestami dosiahnúť všetky vyznačenia a výhody politického života, to prirodzene zavinilo, že obe tieto triedy oddávali sa s celou horlivosťou panujúcemu maďarskému elementu, ako jedinej ceste, na ktorej mohli všetko dosiahnuť, zaň horlili až prepriato. A tak chudobný, opustený, zaznávaný Slovák pomaly už sotva so svojim farárom, tým menej s richtárom a predstaveným v svojej reči mohol sa rozprávať; v nijakom úrade, vyššom súde alebo mieste nenašiel svoje orgány a tak rozhodovali neodvolateľne o jeho majetku, cti a živote v reči tak neznámej, ako egyptské hieroglyfy.

Odvažujem sa tvrdiť, že okrem uvedenia slovenskej reči, nič nemôže Slováka oživiť z jeho zdanlivej smrti, napomôcť jeho národný vývoj, uspokojiť ho v týchto pohnutých časoch a presvedčiť ho, že rovnoprávnosť platí aj pre neho, ako keď sa mu po tejto stránke v pomere k ostatným národom prislúži úplna spravodlivosť.

V tejto súvislosti mám česť navrhnúť, aby

f) Pri vysokom ríšskom ministerstve, pri provizorných politických miestach v Budíne, pri provizornom kasačnom dvore, ktorý sa má zriadiť, pri provizornej peštianskej komore, u septemvirálnej a kráľovskej tabuli boli zriadené pre Slovákov osobitné sekcie a v nich aby boli umiestení bez odkladu výlučne iba cisárovi verní a dynastii oddaní a poriadok milujúci osvedčení Slováci v spravodlivom pomere národností vo všetkých

²⁰ Ide pravdepodobne o najvyšší finančný úrad pre Uhorsko.

úradných stupňoch a kategoriách, ako aby aj vo všetkých subalterných komorných a politicko-fundacionálnych úradoch v oblasti slovenského národa boli zamestnávajúci caeteris paribus Slováci.²¹

Ak sa toto stane, vráti sa odrodenný zeman a spisovateľ k svojmu slovenskému národu a slovenskej národnosti, už nebudú chybať náboženski, literárni a politickí vodcovia, bude sa vyvíjať, prospievať, ba dozrievať k najkrajšiemu plodu a podpore trónu a celej otčiny; a medzi lojálnymi národnosťami rakúskymi, bohdá, v blízkej budúcnosti nezaujme posledné miesto.

VII. oddiel — *diaetalia* (snemové veci)

Zák. článkami 4 § 1 z r. 1805, 3 § 1 z r. 1836, 6 § 1 z r. 1840, a 2 § 1—2 z r. 1844 bolo potvrdené, že všetky kráľovské reskripty, propozície, rozhodnutia a vybavenia majú byť iba v maďarskej reči; zákony majú byť vypracované a schválené jedine v maďarskej reči a rečou krajinského snemu má byť výlučne reč maďarská.

Keďže podľa 9. oddielu riíškej ústavy podrobnejšie predpisy o utvorení a účinkovaní zemianskych snemov a výborov ustanovia zemské ústavy a volebné zákony korunných krajín, pokladá ponižene podpísaný za účelné vyčkať ustanovenia, vzťahujúce sa na Uhorsko, a pripraviť dotyčné návrhy pre ďalšiu agendu.

VIII. oddiel — *straniva uskutočnenia a vykonávania týchto návrhov*

a) Návrhy podané v I. oddiele o cirkevných veciach mohli by byť nariadené a bez závary uskutočnené platnou administratívnou cestou sua via Jeho Jasnosťou kniežatom Windischgraetzom.

b) Návrhy v 2. oddiele in litteralibus et educationalibus mohli by byť nariadené simili canali,²² ale keďže možno predvídať, že v školách, ktoré sú v národnostne zmiešaných mestách, narazí sa na mnohé ťažkosti a prekážky, podľa mojej skromnej mienky zavedením týchto opatrení mal by byť poverený človek, ktorý sa v školstve a vo výchovných veciach prakticky vyzná, ale určite rodený Slovák, ako cisársky komisár, ktorý by v dorozumení s patričnými úradmi mohol dosiahnuť rýchly, presný a rovnomerný výsledok.

c) Čo sa navrhuje v 3. oddiele o obecných veciach, mohlo by sa nariadiť rovnako administratívnym spôsobom a bez závary uskutočniť kráľ. komisármi, účinkujúcimi v stoliciach a mestách.

d) Podobne návrhy 4. oddielu o municípiách mohli by uviesť do života v 8 čisto slovenských a v 11 zväčša slovenských stoliciach terajší kráľovskí komisári.

e) Na uskutočnenie návrhov v 4. oddiele pod *f* a *g*, kde bude asi najviac ťažkostí, nesnádzí a nepoddajností zo strany maďarských stoličných úradníkov, ktoré si teda zaslúžia predovšetkým pozornosť vysokej vlády, muselo by byť zverené osobitnému komisárovi, ktorý by musel byť Slovák rodom a v porozumení a v spolupráci s patričným stoličným komisárom o to sa zasadzoval.

f) Návrhy 5. oddielu, týkajúce sa súdництва, uskutočnili by sa náležite administratívne ako pod *a* podobne

²¹ V rovnakom počte.

²² Totiž podobnými spôsobmi.

g) Návrhy 6. oddielu in publico-politicis a administrationalibus.

h) Aby sa mohlo podujat' vytvorenie a včlenenie maďarských, poľažne slovenských dedín a vhodne zaokrúhlenie stolíc, ako sa navrhuje v 5. oddieli pod *a* a *f*, zistiť národnostne miešané osady a ktorá národnosť má prevahu a podľa toho spraviť rozhraničovaciu čiaru, ako aj zistiť inclavované slovenské osady, spomenuté pod *g*, podľa mojej skromnej mienky, keďže to vyžaduje ďalekosiahle výkony, bolo by treba vydat' administratívnu cestou, spomenutou pod *a*, všetkým úradujúcim kráľovským komisárom obežník a naložiť im, aby zostavili a čo najskorej zaslali prehľadnú tabuľku s týmito rubrikami:

1. Meno osady, ktorú treba odlúčiť, včleniť, ktorá je národnostne miešaná alebo inclavovaná,

2. Počet duší,

3. Miešaná alebo rovnaká národnosť,

4. Pomenovanie a počet tej ktorej národnosti,

5. Náboženstvo,

6. Meno, náboženstvo a národnosť hraničnej osady.

Tieto rubriky majú byť vyplnené veľmi presne a nestrannicky na miesta slúžnym v prítomnosti a pri spolupôsobení a spolupráci miestneho farára, richtára, notára a prísažných, podľa možnosti i ľudu, s pomocou a užitím zvyčajného cirkevného súpisu a zaslané kráľ. stoličným komisárom a s jeho vízom; on predloží zároveň svoje dobré zdanie so zreteľom na miestne pomery. Po takomto šetrení bude možno podujat' spoľahlivo navrhnuté rozdelenie.

IX. oddiel — slovenské politické noviny

Najmä ťažko pociťuje slovenská národnosť, že mu chýba verejný orgán, dobre vedené politické noviny. Naliehavá potreba káže tomuto odpomôcť; lebo noviny, redigované v duchu dobre porozumenej slobody, mohli by byť mocnou vzpruhou duševného i politického rozvoja slovenskej národnosti; slovenský národ je až do tejto chvíle politicky a mravne zdravý, neskazený, bolo by teda značnou mierou v záujme vysokej vlády priviesť ho na dobrej ceste k duchovnému rozvoju, ináč bez vedenia, sám na seba ponechaný, neskúsenými a zlomyselnými pisáčkami — najmä v prvom období vývoja, kde novosti budú ho vydražďovať svojím pôvabom, takže tak dobré ako zlé bude prehltávať s rovnakým chvatom a vnímavosťou — mohol by byť zavedený ľahko do labyrintu politických klamstiev a otrávený. Striasajúc sa pred týmto nebezpečenstvom, prosím ponížene vysokú ríšsku vládu, aby venovala slovenskej tlačí osobitnú pozornosť.

Návrh

Nech vysoká ríšska vláda ráči čo najskôr založiť slovenské politické noviny a ich redakciu zveriť len lojálnym mužom, známym svojím osvedčeným zmýšľaním, pod príslym dozorom vládnym.²³

Tieto noviny mohli by byť náležite redigované v niektorom z hlavných miest, vo Viedne alebo v Pešti, keďže v slovenských provinciálnych mestách, ďaleko od javiska krajinských, ríšskych a svetových udalostí, museli by často chudobnú látku obhrýzať.

²³ Viedenská vláda založila ešte toho roku vládne Slovenské noviny, do redakcie ktorých povolala D. Licharda a A. Radlinského.

Toto sú opatrenia, ktoré pokladám za najpotrebnejšie navrhnuť, aby sa slovenská národnosť, i v záujme trónu, celej ríše a všeobecného blaha, oslobodila a zrovnoprávnila s Maďarmi; obmedzil som sa tentokrát pro statu quo platných ústavných a právnych pomerov, číste na to, aby sa slovenská národnosť vrátila do svojich prirodzených práv; nepúšťal som sa do azda potrebných opráv platnej ústavnej autonómie, ponechávajúc si to pre druhé štádium dotyčnej agendy.

Čo sa týka otázky, ktorú som medzitým dostal, totiž aký treba mať zreteľ na slovenskú národnosť v Uhorsku pri zavádzaní nových organických provizorných zákonov, ktoré vychádzajú pre celú ríšu, najmä, ako môže byť v Uhorsku uvedený do života obecný poriadok, ktorý musí byť základnicou všetkých nasledujúcich zariadení — o tom budem mať česť predložiť osobitný návrh.

Vo Viedni dňa 28. marca 1849.

Vašej Excellencii najponíženejší služobník
František Hánrich

19

Článok „Slováci“ od Z. S. o požiadavke oddelenia Slovenska od Uhorska a jeho pričlenenia k českým krajinám.

Uverejnili Havlíčkove NN, roč. 1849, č. 100, str. 397—398 z 13. apríla 1849.

Autor odôvodňuje nutnosť oddelenia Slovenska od Uhorska a upozorňuje na atrocitu, spáchanú zo strany Maďarov na Slovákoch. Vyslovuje sa tiež proti znovuzavedeniu češtiny na Slovensku. Slováci čakajú s napnutosťou kráľovského komisára Braunera, ktorý má reorganizovať Slovensko. Vyslovuje obavy z víťazstva Maďarov.

Z. S. — Od Slovenské Javořiny dne 20. dubna. (Opožděno). Potěšují nás zprávy v novinách, že oktrojírka od žádného národa rakouského dobře přijata nebyla, chovajíce tím nadějí, že srdce JMsti mladého císaře to nezasloužené břímě s nás sejme. Ač o té ústavě darované mnoho se již psalo, a nekonečně mnozí hlasové se proti ní pozdvihli, klademe si přece i my jako Slováci za povinnost, naši nespokojenost s ní projevit, když ministerská strana tu sadu vysloviti směla, že národové jináč smýšlejí, než jejich zastupitelé. My jsme sice na sněmu kroměřížském zastoupeni nebyli, avšak naše nejlepší naděje a nejkrásnější očekávání byly v něm složeny. My bysme byli rádi to podepsali, na čem se sněm kroměřížský usnesl. Mezi oněmi zákony, zákon volební, zákon o tisku a spolčování jako průchody a vodičové, ba jako výminky všech jiných pravých zákonů svým náramným obmezením zvláště prozrazují utiskování pravdivé svobody, pak toužícím po svobodě mnoho zlosti a bolesti působí. Též zákon o vynahrazení roboty selské v platě vykoupeném mnoho nespokojnosti působí.

Že ministerstvo řeč naši co nejspíš do ouřadů a do škol přivésti přislíbilo, mysle naše nad tolikými nehodami a utrpeními zasmušilé trochu objasnilo, pokoje však vnitřního pro obmezenou příliš svobodu, jakož i tím, že Slovensko za oddělené od maďarské země ještě prohlášeno býti nemá, nijakž neposkytlo. Má prý národ náš, jak důvěrníkům jeho